

len Welt. Rowohlt, Reinbek, 1998.). E művekben a szerzők a terminus korlátozó esztétikai használata helyett a jóval szélesebb referenciájú, pedagógiai-filozófiai jelentésmező antropológiai alkalmazása mellett érvelnek.

Az enkulturációs folyamatban a példákön és utánzáson alapuló kulturális tanulást, a gyakorlati tudás megszerzésének testi-érzéki útját emelik ki. Értelmezésük szerint a mimézis a gesztuselsajátítás, a szintén gyakorlati jellegű rituális tudás megtanulásának fő módszere, de a mimézis teszi lehetővé a *performatív* viselkedést is. Wulf a performativitást illetően a bemutatás-átalakítás együttes jelentőségét hangsúlyozza, s ezzel a mimézis kreatív potenciálja mellett érvel. Mint írja, a mimézis több a pusztán utánzásnál (*imitatio*), miként azt a befogadó jelentésadó szerepét kiemelő művészeti recepció-elméletek is alátámaszthatják. Szabálykövetés és kulturális kreativitás látszólagos ellentétének „mimetikus” feloldása (Wittgenstein és Bourdieu e tekintetben talán érdemelt volna egy-egy lábjegyzetet) mellett a mimetikus folyamatoknak a társadalmi intézményesülésben játszott szerepét emeli ki. Itt kapcsolódik a legismertebb eddigi antropológiai mimézis-elmélethez, Girard-nak az erőszak fertőző természetéről és az azt megállítani hivatott szakrális bűnbak szerepéről adott értelmezéséhez. Eszerint a *ritus* egyfelől mimetikus begyakorolt gesztusok összetett struktúrája, másfelől a mimetikus krízisként értett társadalmi válságot feloldó kollektív esemény. Utóbbi szempont a társadalmi hierarchia kérdésköréhez vezet, amivel az utánzásnak – mint azt többek között Simmelől tudhatjuk – szintén szoros viszonya van.

Christoph Wulf történeti antropológiája tehát mimézis-fogalmával és a testi gyakorlatok középpontba állításával egy saját jogú kultúraelméleten nyugszik. Ebből kiindulva egy integratív, jelentős részben filozófiai relevanciájú antropológiát kíván megkonstruálni, amely számos szakantropológiai megközelítést szintetizál.

A kötetnek láthatólag nem elsődleges célja a saját eredmények és a korábbi értelmezések tiszta elhatárolása, feltehetően tehát a szélesebb

olvasóközönséget célozza meg. A magyar kiadás hátlapja is ezt a benyomást erősíti, amikor „jól érthető, ám a legújabb tudományos eredményeket is tartalmazó” kötetként aposztrofálja a művet. A szakmai közeg számára valóban érdekesebb lett volna Wulf kutatási programjainak egy kevésbé tágas horizontú, ám alaposabb prezentációja. A szélesebb közönségnek azonban érzésünk szerint – minden ellenkező szándék dacára – (in)koherencia-problémái lehetnek a szöveggel. Egyetemi hallgatóknak pedig (a könyv az OKM támogatásával, a Felsőoktatási Tankönyv- és Szakkönyvtámogatási Pályázat keretében jelent meg) több fejezettel alapvető értelmezési nehézségeik támadhatnak, és ez nem kizárólag a magyar oktatási rendszernek róható fel.

A befogadhatóságot legerőteljesebben a fordítás minősége, illetve a szerkesztés esetlegessége korlátozza (szerkesztő, lektor a magyar kiadásban nincs feltüntetve). A körülményes és magyartalan mondatok tömkelege, a bevett terminusoktól való indokolatlan eltérés (egy tízoldalas részt kiragadva: a „kulturális és társadalmi tudományok” egyes megközelítései kapcsán nyelvjáték helyett „nyelvi játékokról”, sűrű helyett „sűrített leírásról” olvashatunk, az etnográfus pedig „néprajzos szerzőként” fordult át a magyar változatba stb.), a sok elírás következtében a mű komoly kitartást igényel a magyar olvasótól. A kötet végén található válogatás „a témában megjelent magyar nyelvű irodalomból” esetleges, az érdemi tájékozódást alig segítheti elő – valójában csak Wulf bibliográfiai tételeinek teljes szövegű magyar fordításait tartalmazza, a gyűjteményes kötetekben megjelent írások és szemelvények már hiányoznak belőle, miként a további alapvető irodalom is.

Nem pusztán a fordítás kárhózzáttható ugyanakkor stílus és tartalom sajátos ellentmondásáért. Wulf erősen hangsúlyozza ugyan ismereteink historicitását, a megismerő reflexivitásának fontosságát, a „szinguláris” beszédmódok elutasítását, a plurális megismerési rendszerek értékeit – ez a nyitottság, lezáratlanság, reflexivitás azonban többnyire inkább deklaratív módon jelenik meg soraiban.

A szöveg cseppet sem vitára ingerlő, olvasása inkább szenvedő módon történik. Remélhetőleg a posztenciklopédikus tudás elemeit újrendező koherenciakísérleteknek ez nem szükségszerű nyelvi velejárója.

KOLOZSI ÁDÁM

Nigel Barley: Egy zöldfülű antropológus kalandjai

FELJEGYZÉSEK A SÁRKUNYHÓBÓL

Ford. Varró Zsuzsa. Typotex, Budapest, 2006. 215 old., 2500 Ft (Szokatlan szempontok)

Thomas Hylland Eriksen: Kis helyek – nagy témák

BEVEZETÉS
A SZOCIÁLANTROPOLÓGIÁBA

Ford. Karádi Éva, Varró Zsuzsa és a TÉK hallgatói. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006. 431 old., 3890 Ft (Társadalomtudományi könyvtár)

Írni lehet nehéz párával átítatott, némileg frusztrált aurát árasztó őszinteséggel, mint Malinowski; stílusvirtuózként lavírozva irodalom és tudományosság között, mint Lévi-Strauss; lényegre törően és elegánsan, mint Escobar; hiperplasztikusan és a metaforáktól burjánzó mondatokkal zsonglörködve, mint Geertz; feszesen, mint Pottier; megfontoltan és a sorok mögött mélyen megbúvó tisztánlátással, mint Eriksen; vagy épp könnyedén és imponálóan pimaszul, mint Barley. Ezen utóbbi két szerző nemrég hazánkban is megjelent írásaival mintha megindult volna a „könnyed” antropológiai művek magyarra fordítása, és ha már ezt a két neves kutatót választottuk

recenzióink tárgyául, érdemes elgondolkodni, hogy mi történik, ha egy tudományt némiképp popularizáló, északi hagyományokkal rendelkező szociálandropológus találkozik össze egy „terepszűz” brit dandy kálváriába oltott fekete humorával?

Kezdjük a végén. Nigel Barley az oxfordi és a cambridge-i egyetemeken steril környezetéből kollégái unszolására Kamerunba megy, hogy megta-pasztalja a terepmunka valódi kihívását, amelynek eredménye a „zöldfülű antropológus” minden egyetemi hallgató fejében létező és eddig ki nem mondott képzete, valamint a konkrét, olykor az utazók leírásaira emlékeztető és lírába hajló, meglehetősen őszinte írásmű. Barley mindent összevetve két évet élt Kamerunban (azért e bizonytalanság, mert az afrikai bürokrácia és papírmunka jelentősen és hihetetlen módon megrövidítette munkáját), a doajók és a lassan őrlő közigazgatás között eltöltött idő lenyomatát őrző könyv igencsak megosztotta a szakmát. Mindenekelőtt talán Barley stílusa miatt, amelyben egyszerre kerestek módszertani dilettantizmust és etikai határsértést. Azonban korántsem a bulvár és a populizmus sajátos találkozásáról van szó, hanem mindinkább a tudományos – és elsősorban az antropológiai – írás fordulatainak egyfajta manifesztuma a könyv, elég csak megírásának időpontjára és arra az érára gondolni, amikor a kortárs antropológia képviselői (James Clifford, Dick Cushman, George E. Marcus, George Stocking, Renato Rosaldo) épp arról folytattak heves vitákat, valójában mi az antropológiai írás tárgya, célja, célközönsége és műfaja. Ugyanakkor érdemes abba is belegondolni, ha már felmerült Geertz neve, hogy gyakran a nagy doyen sem írt másként, az általa tárgyalt komplex problémákat legfeljebb plasztikus hasonlatai próbálták némileg árnyalni. Barley műve ebből a szempontból az antropológia fonákja, amely e viták gyakorlati és „élményközeli” hozadékát mutatja meg a szó szoros és pejoratív értelmében egyaránt. Az interpretatív fordulat utáni elméletek esetében lényeges arra figyelni, hogyan feszülnek egymásnak a társadalomtudományok és az antropo-

lógia kezdeti módszertani problémái, leírás és magyarázat, leíró objektivizmus és interpretatív szubjektívizmus. Az *interpretative turn* számos klaszszikus antropológiai dilemmát eleve-nített fel: az erősödő önreflexió, az öngazolási kísérletek, a társadalomtudomány feladatainak és módszertanának folyamatos definiálása legalább annyira intenzíven folyt, mint száz évvel korábban, a XIX. század második felében. Egyrésztől problémává vált a kutató státusa és társadalmi tere, a mi-ők viszony újfajta élménye és definiálása. Másrészt erősödik a leírás tárgya és feladatai meghatározásáról folyó diskurzus: vajon egy társadalmi jelenség leírása, elhelyezése és közvetítése tudományosan releváns-e; továbbá a társadalmi jelenségeket a diskurzus, a róluk való beszéd teremti-e meg, vagy önmagukban léteznek?

Míg az antropológia mint tudomány kritikusaik szemében az antropológusok leírásai csak könyved mesék, addig a védelmezői épp az empiriára hivatkoztak igazolásukhoz. Tény, hogy a kulturális antropológia nem létezik személyes jelenlét nélkül, mint ahogy tény az is, hogy egy tudományos munkát kétségkívül meg lehet írni e nélkül is. Azonban a szubjektívizmus vádjá, mely gyakran éri e diszciplínát, nem számol azzal az evidenciával, hogy a szubjektum nem desztillálható ki a tudományos munka folyamatából, és bizonyos diszciplínák esetében ez nem is szükséges. Érvek hangoznak el pro és kontra, legyen szó hitelességről vagy a szubjektívitás terhéről, a lényeg mégis az, hogy az antropológiában a személyes ottlét a módszer elengedhetetlen része.

Barley művének hitelességét épp az a viszony alapozza meg, amelyet a szerző az antropológusi énjébe ágyazott önnön *anthropo-logosza* segítségével megteremt. Egyrészt önreflexív módon figyel meg, közvetít, interpretál; a kulturális másik pozíciójából is képes megérteni nemcsak az idegen, hanem a maga helyzetét és szerepét is (az európai és az afrikai valóság kontrasztjának felrajzolásán keresztül). Mondhatni, ez minden antropológus sikerének és tudományának alapvető követelménye. Azon-

ban amit ezen felül látni kell: a kan-ti *sapere aude* elve egy kultúra tolmácsolásában Barley esetében dominánsabb, mint a tényszerű adatköz-lés (ami azon is múlik, hogy az antropológus mennyire képes megismer-ni önnön határait, és levetni saját jellemzét annak érdekében és függvényében, hogy ki, miről, mit mond el neki).

Kérdés, hogy az effajta írásokban, ahol az adatmennyiség és a kulturális interpretáció kisebb teret kap, mint a reflektált kutatói *én* (mely szintén lényeges antropológiai tereppé vált), elsikkad-e a terep. Továbbmenve: kinek, miről és hogyan írunk, amit zárójelben kiegészíthetünk az írás helyszínével, hogy hol ír valójában az antropológus: a terepen vagy otthon; illetve hogy az antropológiai írásokban hogyan jelenik meg az *ott* és az *itt* (szójátékkal élve az *otthon* és az *itthon*) „különidejűsége” az írás, az interpretáció vagy akár a visszaemlékezés folyamán. Mindazonáltal a kérdés így is feltehető: hogyan, miről és mit akarunk olvasni? Barley nagyon finoman árnyalva és érzékletesen ír le olyan kategóriákat, mint a kapcsolati háló, a nők szerepe, a rítusok, a hierarchia stb., és figyelemre méltó az a mód, ahogyan tárgyi megfigyeléseit beépíti a szövegbe. Ezekkel a stilisztikai elemekkel mintha visszatérnénk az antropológia számára oly fontos forrásokhoz, mint az utazók beszámolóí és az útleírások, melyek megelőlegezték az antropológiai írás kialakulását. És ugyanitt találkozunk a nyolcvanas évek íráselméletével foglalkozó antropológia és a „zöldfülű”, hogy miként lehet, és egyáltalán lehetséges-e egyszerre tudományosan leírni és/vagy irodalmi módon elmesélni egy-egy történetet, munkát, kutatást, kultúrát.

Ugyanakkor mégsem érezzük azt, hogy üres kézzel távozzunk. Gondoljunk egy egyszerű esetre, amikor egy idegen országban járt ismerősünk, családtagunk stb. beszámol az ott látottakról. Hogyan tudunk meg bármit is az általa megismert világról? A válasz triviális: úgy, hogy egész egyszerűen elmeséli, vagyis a személyes élményein keresztül konstruálódik meg egy kultúra, egy város, egy valóság, egy társadalom. Ugyanezt

teszi Barley is. Számos apró jelenséget leír, amelyeket a mindennapokban tapasztalt, és amelyek sok kutató figyelmét elkerülnék (ilyen például az, hogy az adópapírban a gyerekek számára rákérdező cella alatt a következő kérdés az, hogy közülük hányan vannak életben; elgondolkodtató, hogy egy-egy ilyen apró leírt jelenségben mennyi minden rejlik erről a nagy kontinensről). Ezeket a beszédes momentumokat a hétköznapi gyakorlaton és mindennapos példákon mutatja be anélkül, hogy véget nem érő elméleti konstrukciókat gyártana, az írás szempontjából pedig szinte elrejtí a szövegbe. Ekképp a kötet jóval több személyes sirámnál az afrikai terepmunka nehézségeiről; a hétköznapi apróságokban feltárul a zöldfülű antropológus által vizsgált kultúra mélyebb rétege, melyet könnyedén, ám nagyon figyelmesen ír le. Az első olvasásra szembeötlő módszertani és stilisztikai „lazaság” azt a metodológiai praxist tükrözi, hogy gyakran a személyes és kötetlen beszélgetésekből tudunk meg a legtöbbet egy-egy kultúráról.

Barley tudománya „vidám tudomány”, melyben a kultikus antropológus elődök komikus figurákká válnak, de – mint minden „valamirevaló” antropológus – önkritikát is gyakorol (ahogy azt Nietzsche találoán megfogalmazta: „Ez itt az én házam, kertem / Nem majmoltam senki fiát / Minden mestert kinevettem / Ki nem nevette önmagát.”). Mindezzel rombolja a terepkonstrukciók felépített és lila ködbe burkolt képzetét (a terep unalmas, magányos, gyötrelmes); a terepmunka örömeinek fátyolos szemű felidézését (bármennyire romantikus képzetek tapadtak is hozzá, a munka kálvária); a kutatás folyamatának módszertani mítoszát (nem más, mint egy embert próbáló folyamat módszeres elviselése); a befogadás és bennszülöttség hiú illúzióját (az n+1. figyelmeztetés ellenére is akad még olyan antropológus, aki hisz az effajta beilleszkedésben); az elvágyódó álmodozásokat a távoli egzotikumról (a távoli világok kevésbé élhetőek, mint az otthon); illetve az antropológus magányos polihisztor és szuperhős szerepét (aki a leírásokban soha meg nem jelenített segítők

nélkül senki, és mindenkinél gyakorlabb).

Miről szól a terep Barley szerint? Minthogy antropológiát számtalan formában lehet művelni és írni, a terepről is lehet elmés és rendkívül jól átgondolt elméleti, módszertani javaslatokat tenni. Ebben az esetben azonban mintha mindez a visszajárra fordulna: itt maga a terep beszél, és ami a lényeg, máshogy és másról mesél: a terepmunka elméletéből kimaradt tapasztalatokról. Egy-egy ilyen leírás sokkal hasznosabb gyakorlati tananyag lehet egy módszertani kézikönyvnél. Épp arról szól, amit az nem árul el: hogy a „bozótban” bármi megtörténhet; hogy a terepre a legjobban kidolgozott kutatási tervekkel sem lehet eléggé felkészülni; hogy minden terep külön univerzum, amelyben nagyon könnyű eltévedni; hogy egy-egy távoli világ kutatása egészen másfajta felkészülést és kihívást jelenthet, mint a jól megszokott saját kultúrában való vizsgálódás; és hogy hogyan (nem) lehet módszertannal és elméleti koncepciókkal magunkat felvértezni, miközben a terep nem tanult meg a kutatás tárgyává válni és akként viselkedni. És természetesen jó példa arra is, hogy antropológusként hogyan lehetséges terepet kreálni a „természetben talált” kultúrákból (már amennyire még létezik az „érintetlen” kategória), illetve mindez az antropológiai munka során hogyan rendeződik át, szerveződik írássá, kutatássá, eredményé, olvasható és írható rendszerré, s leginkább: értelmezhetővé. Innen közelítve Barley kutatásának implicit tárgya valójában a terepmunka-gyakorlat megfigyelése. Mindazonáltal tudjuk, hogy a kötet csak egy jó végjegyzet valódi és elvégzett munkájához képest, mindössze arról van szó, hogy ebben a művében átfogó kameruni kutatásából ezt rögzítette. Ugyanakkor épp ettől lett életszerű. Geertz azt írta, hogy egy antropológiai írásnak úgy kell reprezentálnia a látott valót, hogy azt más arra vetődő is úgy találja, s aki olvassa, az elhiggye a leírtakat. És bár az antropológia empirikus bázisából soha nem lehet százszázalékosan meggyőződni arról, hogy a kutató valóban ott járt (a beszámolót bárki teleírhatja

interjúidézetekkel vagy épp konstruktív elemzésekkel), a kutató nem azzal bizonyítja a „bozót” létezését, hogy az „amikor én ott voltam és ezt és ezt csináltam...” frázist ismételve, hanem azzal, hogy írása egészen átsüt tárgya valódisága.

Barley tartózkodik attól, hogy Afrikát és a bennszülötteket misztifikálja, éles kritikája rájuk is kiterjed, persze mellőz mindenfajta tiszteletlenséget, miközben nem nélkülözi a túléléshez szükséges humort. „Jó” komikusként épp a fordítottak és fonákok megmutatásával igyekszik a jelenségeket mindkét oldalról felvillantani. Önkritikája megóvja attól, hogy saját hibájába és önimádatába essen. Végül persze Barley története végkimenetelének (és későbbi folytatásának) ismeretében ez a kígyó önmaga farkába harap, mert bármennyire rombolja is a mások alkotta mítoszt, önde-konstrukcióján keresztül saját széksziszét (mint angol mítoszt) is megdönti: később visszatért a doajok közé, és bevallottan nem tudott elszakadni attól az Afrikától, melyet könyvében oly keserűen emlegetett.

Feltehető az az egyszerű kérdés, hogy a markáns elméleteken és jól strukturált írásokon edződött antropológusok számára miért is fontos, hogy egy-egy ilyen művet kézbe vegyenek? Mert szeretünk olvasni, szeretünk „másképp” olvasni, rádöbbenni, hogy mi, akik tudományunk szerint emberekkel foglalkozunk, mi is emberek vagyunk, és gyakran megfeledkezünk arról, hogy elsősorban egymással és nem tézisekkel dolgozunk. Barley másik nagy érdeme épp ez a személyesség, hiszen az utóbbi időszak antropológiai írásai-ból hiányzik maga kutató, jószerevével csak az írás és a kultúra értelmezése figyelhető meg, de azzal kevésbé szembesülünk, hogy a kutató hogyan konstruálja meg saját magát a terepen (vagy azt követően). Mondhatni, terepkonstrukciókkal találkozunk, azonban a terep által konstruált kutatókkal igen ritkán. És lássuk be, az antropológiában nagymértékben jelen van az antropológus is mint saját tudományának egyik melléksze-replője, akinek nemcsak az a feladata, hogy megmutassa, hogyan kell látni az adott kultúrát, hanem (azon túl,

hogy ő is megmutatkozik) azt is, hogy ő maga hogyan látja mindezt. Látni és láttatni nem feltétlenül ugyanaz, és épp ezekből az „elcsúszásokból” születnek a legjobb munkák. Azt nagyrészt minden antropológiai beszámoló leírja, hogyan épül fel az adott kultúra, milyen a kapcsolatrendszer, milyen a társadalmi rétegződés stb., de azt gyakran csak a kutatási naplók őrzik (vagy a hivatalos kánon hallgatja el), hogy a szerző hogyan építi fel a saját kapcsolatrendszerét, hogy munkája során milyen viszonyokat alakít ki, hol helyezkedik el, vagy hová is helyezik mindebben. Barley végül is a kulisszák mögé néz, és oda hív mindenkit, hogy az antropológia szindarabját rendezés közben, hátulról nézzük meg. Ebből a szempontból (és más aspektusból is) ez az egyik legjobban használható kézikönyv terepre készülőknek. Nem módszertani instrumentumokkal és jó tanácsokkal találkozunk, hanem konkrét és mindenki számára tanulságos kipróbálásukkal.

Mindezen gyakorlati tapasztalatok után egy kicsit nehezebb dolgunk van, ha hasonlóképp próbálunk Eriksen felé közelíteni, aki az írás és a terep viszonyának tágabb elméleti keretét és összefoglalóját igyekszik megadni. Ami itt szembetűnik (és amivel Eriksen többi angol nyelvű művében is találkozhatunk), az nyelvezetének és stílusának egyszerűsége, mondhatnánk tankönyvszerű stílusa, ami ebben az esetben tautológia, hiszen ez a munka tankönyvnek készült. A „zöldfülű antropológus” antropológiát művel, Eriksen jelen könyvében viszont „mesél” róla.

A *Kis helyek – nagy témák* tankönyv a szociálintropológia tárgyáról és az antropológiai gondolkodásról, a társadalom és a kultúra összehasonlító tanulmányozásának kísérleteiről. Amiben kapcsolódik az előző könyvhöz, az az antropológus önreflexiója, s az abból meríthető tudás. Ugyanakkor Eriksen tágabb és elméletibb utazást kínál egy nagyobb geográfiai és kontextuális térben a világ és a szociálintropológia klasszikus témái körül. A diszciplína részterületei a társadalom és a kultúra egészére kiterjednek, s az olyasfajta kérdéseknek, amelyeket zöldfülű antro-

pológusunk részben vagy csak részlegesen érintett, Eriksen érthető összefoglalását nyújtja. A szociálintropológia és/vagy kulturális antropológia, ha röviden és nagyvonalúan, vagy inkább közérthetően (ahogy a szerző is teszi) akarjuk megfogalmazni, a társadalmi és a kulturális jelenségek, az emberi kapcsolatok és a társadalmi rendszer összefüggésrendszerét, különböző aspektusait és viszonyait igyekszik dekódolni és megmagyarázni.

A könyv felépítése lineáris, az egyszerűbb témáktól halad a bonyolultabb modellek és kérdések felé; az imént összegzett és leegyszerűsített célokat igyekszik témák szerint keretbe rendezni és megvilágítani. Hogy mindez rímeljen a könyv címére, Eriksen (és az antropológia) valóban nagy kérdéseket tesz vizsgálata tárgyává, melyeket a szerző (és az antropológusok nagy része) egy-egy szűkebb társadalmi/kulturális/politikai/gazdasági/etnikai/lokális/stb. csoporton keresztül, vagyis kisebb helyeken (nemcsak geográfiai, hanem kulturális „egységeken” belül) igyekszik megválaszolni. És bár igaz, hogy az antropológia sokáig elsősorban ezekre az eldugott, kevésbé ismert, kutatt, leírt, távoli, idegen közösségekre fókuszált, addig az utóbbi néhány évtizedben a „kis helyek” a módszertani és tárgyi explózió során jócskán kitértek, a „nagy témák” pedig egyre speciálisabbá váltak, vagy rész-témákká, újfajta problémákká morzsolódtak. Mindentől függetlenül a klasszikus szociálintropológia egyfelől ragaszkodik ezen toposzok vizsgálatához, öröközöld témáihoz (mint például a rokonság, a csere, a termelés, a hagyományok vizsgálata), míg a fenti folyamatok eredményeiként megjelenő új problémák vizsgálatát a kulturális antropológia karolta fel. Az olyan témák azonban, mint az etnicitás, a helyi (vagy inkább lokális) szerveződések vagy a nacionalizmus, kétértelműen újabb és aktuálisabb kérdéseket tettek fel a szociálintropológiának. Másfelől az imént felsorolt részterületek (rokonság, csere stb.) jelentősége bizonyos harmadik világbeli népcsoportok vizsgálata esetén kvázi evidenciának tűnik, azonban ha ugyanezen földrajzi egység „egyéb”

társadalmi/politikai/vallási kérdéseire gondolunk (polgárháborúk, népi-irtás, éhínség, fejlesztés, modernizáció stb.), fel kell tenni a kérdést, hogy valóban szükséges-e ragaszkodni a klasszikus szociálintropológia doktrínáihoz, vagy esetleg az antropológiának ezen kurrens problémák felé kellene fordulnia (akár alkalmazott kutatásokkal is, mint ahogy azt több kortárs antropológus is vallja, köztük a legismertebb Arturo Escobar, Ferrado Gary, Raymond A. Firth, David W. McCurdy, Johan Pottier, John Van Willigen, Katy Gardner, David Lewis, Erve Chambers, Ioan Myrddil Lewis). A kérdésre természetesen azt az alternatív választ lehet adni, hogy mindegyre a kulturális antropológia létrehozta az alkalmazott, avagy akcióantropológiát, ennek a vitának részletei azonban túl messzire vinnének.

A szociálintropológiánál és kötetünkönél maradva, Eriksen a rövid bevezető után végigfut a már részben említett a témákon. Mindegyikben felbukkan az antropológia egyik meghatározó dilemmájaként két látszólag egymásnak feszülő, azonban mindinkább egymást kiegészíteni látszó megközelítés: az univerzalizmus és a relativizmus, a hasonlóság és a különbözőség, a változatosság és az állandóság, az egyetemes és az egyedi problémája. Míg az antropológus-társadalom egyik fele az egyik, úgy a másik térfél a másik álláspont mellett sorakoztat fel személyes (és tudományos) meggyőződése szerint megdönthetetlennek tetsző érveket, közben pedig mintha elfelejtenénk, hogy ennek is egy szintén antropológiai probléma a magva: a legyőzhetetlennek tűnő etnocentrizmus, melyet a kulturális relativizmus premisszája igyekszik (de csak igyekszik) orvosolni.

Az Eriksen által vázolt témákat hosszan lehetne tárgyalni, mindenestre legalább felsorolásszerűen szükséges megemlítenünk. A kötet elején rövid összefoglalót ad az antropológia történetéről és a terepmunka lényegéről, módszereiről, fontosságáról. Ezután következnek a módszeresen felvázolt szociálintropológiai témák: a társas személy, a helyi szerveződés, az egyén, a rokonság,

a házasság, a nem és a kor, a hierarchiák, a politika, a termelés, a cse-re, a vallás, a gondolkodásmódok, a hagyomány, az etnicitás, az identitás-politikák, valamint a lokális és a globális összefüggésrendszerei. Mindezekről igyekszik egyszerű és könnyen befogadható összefoglalókat nyújtani, melyeket az egyes témákban említett fontosabb szerzők és művek tablószerű beillesztésével, bő irodalomjegyzékkel, ajánlott olvasmányok listájával, valamint lényeges idézetekkel és kiemelt gondolatokkal lát el.

A kötet végén Erikson is felteszi azt az aktuális kérdést, hogy mi is a szociálintropológia célja és küldetése azon túl, hogy szociálintropológusként valaki nyugodt, akadémiai körökben elismert személyes és tudományos karriert próbál felépíteni. A komparatív munka nagyrészt annak az egyszerű és majdhogynem triviális igazságnak a belátására invitál, hogy a világ változatos, és megértése, érthetősége relatív; és hogy ennek a közhelyszerű, a mindennapi életben és a nagyobb társadalmi konfliktusokban elfeledett ténynek a megértésében és közvetítésében az olyan tudományoknak, mint az antropológia, igenis van relevanciájuk. Segíthet eligazodni az interpretáció útvesztőjében. Ahelyett, hogy a kulturális relativizmus morálfilozófiáját próbálnánk belőle gyártani, lényegesebb az alkalmazható tudásfelülete. Mindez persze nem apológia, ellenkezőleg: tudjuk, hogy az antropológia mint tudományos diszciplína maga is számos problémával küzd, s ennek nyomán olykor adekvát magyarázatok és válaszok helyett mindössze a kérdésekhez jutunk közelebb. Az viszont elengedhetetlen, hogy a helyes válaszokat egy jól feltett kérdés előzze meg.

Mindkét kötetről elmondható, hogy a maga módján jó tankönyvül szolgál, külön-külön eklatáns és rendkívül tanulságos példái az antropológia egy-egy iránzatának, vagyis az átfogóbb teoretikus kategóriákban gondolkodó elméletnek és az azt olykor annuláló gyakorlati munkának.

Kovács Imre (szerk.): Vidékiek és városiak

A TUDÁS- ÉS IMÁZSHASZNÁLAT
HATÁSAI A VIDÉKI MAGYARORSZÁGON

*L'Harmattan – MTA PTI, 2007. 157
old., 1900 Ft*

Kovács Imre (szerk.): Vidék- és falukép a változó időben

*Argumentum – MTA PTI, 2007. 304
old., 3800 Ft*

A Kovács Imre által vezetett, főként szociológusokból álló MTA PTI kutatócsoport két újabb kötete közül az egyik – *A tudás és imázs-használat hatásai a vidéki Magyarországon* című tanulmánygyűjtemény – előszavában nagy várakozásokat ébreszt az olvasóban, konkrétan „egy kisebbfajta fordulatot ígér a vidékkel foglalkozó tudományok témaválasztásában”, hiszen a strukturális változások elmélyült elemzése helyett a vidékről szóló tudásnak és képzeteknek a feltárását tűzi célul. Ebből az előszóból tudjuk meg azt is, hogy a másik kötet – *Vidék- és falukép a változó időben* – ennek párdarabja, hiszen ugyanannak a kutatómunkának, kutatási paradigmának – ha úgy tetszik, projektnek – a végterméke. Az előszóból az is kiderül, hogy a szerzőket különösen a vidékiek önképe érdekli, pontosabban az, „hogy a döntően városokban létrehozott, külső vidéképeknek milyen a hatása a vidéken élők vidéktudatára” (7. old.). A címben szereplő „tudás” is megjelenik az előszóban, mely arról tájékoztat, hogy a tudás mint ismeret- és hatalomforrás a vidék verbális alárendelésének eszköze, de egyúttal a fejlesztési forrásokért folyó harc fon-

tos fegyvere is. „Társadalmi tőke és a tulajdon egyik formája.” (Ezen – a 8. oldalon található – idézethez Bourdieu talán csak annyit fűzött volna hozzá, hogy a kulturális tőke a tranzakciós költségek függvényében konvertálható vagy sem társadalmi vagy épp gazdasági tőkévé.)

Csupán az előszóból nyilván nem mondható adekvát ítélet a tanulmánykötet egészéről, ám elolvasása után mégis célszerűnek látszik kiragadni ezeket az állításokat, ugyanis jól szemléltetik a szövegfolyam néhány alapvető problémáját. Először: a szerzők egyik könyvben sem kötik az orunkra, hogy tulajdonképpen mit értenek a „vidéken”, ahol például a társadalmi nemek megjelenése annyira sajátosan más volna. Másodszor: nem bizonyított, ám megalapozó hipotézisként szerepel, hogy a média által közvetített – kizárólagosan a városban létrehozott – vidéképek alárendelő módon befolyásolják a „vidékiek vidéktudását”. Harmadszor: a tudásszociológiai megalapozottság és a reprezentációk fogalmi tisztázása nem nélkülözhető egy imázs- és tudáshasználattal foglalkozó könyvben.

A szerzőcsoport tagjai több nagyszabású nemzetközi (RURBAN, CORASON) és hazai (Vidék 2005) empirikus vizsgálatuk néhány eredményét összegzik a tanulmánykötetben, feltehetően azzal a szándékkal, hogy a vidékről olyan állításokat fogalmazzanak meg, amelyek nem csupán a magyar, hanem az európai ruralitásra nézve is általánosíthatók. Téziseiket, kiinduló hipotéziseiket a nemzetközi *rural studies* irodalmára támaszkodva fogalmazzák meg, kutatásaikat több európai ország szakembereivel összhangban, az összehasonlíthatóság kritériumainak eleget téve végzik. A tanulmánykötet legnagyobb érdeme éppen az, hogy bepillantást enged a diszciplína aktuális kutatási gyakorlatába, paradigmáiba és elméleti alapvetéseibe. A szerkesztő és a szerzők közül néhányan több külföldi publikációval büszkélkedhetnek, egyértelműen rajta vannak a vidékkel foglalkozó tudományok európai térképén, köszönhetően a közös munkahely – MTA PTI – összecsiszoló hatásának és infrastruktúrájának.